

Особливості інвестиційної політики банків України в посткризовий період

З'ясовано особливості інвестиційної політики банків України у процесі формування банківського капіталу в посткризовий період. На основі використання кластерного аналізу виділено п'ять типів інвестиційної політики вітчизняних банків – агресивну (ризикова-ну), помірковано-агресивну, помірковану, помірковано-консервативну та консервативну залежно від структури позикового капіталу в загальній сукупності довгострокових пасивів. Доведено, що домінуюча частина банків України проводила агресивну інвестиційну політику, що негативно позначалося на показнику прибутковості капіталу в період посткризового розвитку банківської системи. Розроблено рекомендації щодо напрямів інвестиційної політики банків України, спрямованих на модернізацію економіки. Ключові слова: банки, фінансовий ризик, інвестиційна політика, власний капітал, залучений капітал, структура капіталу, модернізація економіки.

Ситуація, коли стрімка модернізація соціально-економічного розвитку України набуває життєво необхідного значення, висуває особливі вимоги до змісту та якості управління банківським капіталом. На сьогодні день банківська система проходить новий етап свого розвитку, який передбачає безпосереднє включення банківського капіталу у процеси економічних перетворень. А інвестиційна політика банків має бути спрямована на фінансування пріоритетних для країни галузей та сфер економіки.

Відновлення роботи банків України в період посткризового розвитку зумовлює актуальність проблеми пошуку оптимальної структури банківського капіталу. Проблема формування оптимальної структури банківського капіталу визначається своєю актуальністю як на макроекономічному рівні, коли стосується роботи всієї сукупності банків країни, так і на макрорівні, коли йдеться про функціонування конкретного банку. Адже величина, структура капіталу суб'єкта господарювання визначають його успішний розвиток, є об'єктивною основою ефективності діяльності, а також досягнення ним кінцевих результатів у показниках прибутковості та рентабельності. При цьому специфіка діяльності того чи іншого суб'єкта господарювання, галузева приналежність, інші ендегенні та екзогенні фактори суб'єктивного та об'єктивного характеру впливають на вибір джерел фінансування і політику формування його довгострокових пасивів. При цьому необхідно відзначити той факт, що структура джерел фінансування діяльності українських банків розглядається як органами регулювання, так і менеджментом, кредитором та іншими зацікавленими особами, перш за все з позиції достатності власного капіталу без вивчення і аналізу пасивів та їхньої структури. Про недостатнє вивчення інвестиційної політики і структури капіталу українських банків, зокрема у взаємозв'язку з одним із найважливіших показників діяльності банку – показником рентабельності власного капіталу, свідчить і незначне значення цього показника, який складає в середньому по банках України 11,5%, що майже вдвічі нижче відповідного значення показника банків США. Крім того, слід відзначити і відсутність єдиної загальноприйнятої методики, якої б дотримувалися

лися банки при формуванні своєї структури капіталу. Це свідчить про актуальність цієї статті як з позиції теорії, так і практики. До того ж на міжнародному рівні Базельський комітет в угоді Базель III особливу увагу приділяє показнику фінансового левериджу та високої залежності банків від залученого капіталу за умов недостатньої капіталізації та адекватності рівня власного капіталу для покриття фінансових ризиків.

Метою цієї статті є з'ясування особливостей та основних типів інвестиційної політики банків України у посткризовий період з позиції її ризикованості з врахуванням показника прибутковості власного капіталу.

Проблемам розвитку різних аспектів капіталізації та структурування капіталу банків присвячені теоретичні й практичні роботи як зарубіжних, так і вітчизняних вчених-економістів, зокрема таких, як: І. Балабанов, І. Бланк, Р. Брейлі, Ю. Бріггем, Дж. К. Ван Хорн, В. Ковальов, С. Майєрс, О. Лаврушин, А. Тавасієв, А. Сімановський, В. Міщенко, Л. Примостка, О. Барановський, Р. Слав'юк, О. Чуб та ін. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених вивченню банківського капіталу в умовах економічної нестабільності, в економічній літературі відсутні однозначні підходи до визначення особливостей інвестиційної політики банків з урахуванням особливостей формування банківського капіталу. Це питання набуває особливої актуальності у зв'язку зі зростанням впливу фінансових ризиків на результати використання банківського капіталу, швидкою мінливістю економічної ситуації в країні, кон'юктурою розвитку ринків капіталу, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових для вітчизняної банківської практики фінансових технологій та інструментів.

Під час викладу результатів проведеного дослідження будемо дотримуватися таких основних положень:

- капітал – це довгострокові кошти в грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, що ними володіє суб'єкт господарювання для здійснення своєї діяльності з метою отримання прибутку;
- банківський капітал – це сукупність власних, залучених та позичених коштів, які перебувають у розпорядженні банків і використовуються ними для створення матеріальних, нематеріальних та фінансових активів у грошовій формі з метою забезпечення прибуткової діяльності;
- під структурою капіталу розуміємо співвідношення власних та довгострокових залучених джерел фінансування діяльності банків;
- інвестиційну поведінку розглядаємо як послідовність дій банків, спрямованих та формування структури їхнього капіталу, а під інвестиційною політикою розуміємо діяльність банків, пов'язану з формуванням джерел фінансування його інвестицій, їх цілеспрямованим вибором і підтримкою обраної структури капіталу.

Дослідження особливостей функціонування та формування довгострокових пасивів українськими комерційними банками дозволило зробити висновок, що, маючи право залучати на вклади кошти фізичних та юридичних осіб відповідно до ліцензії Національного банку України та дотримуючись обов'язкових нормативів регулятора, комерційний банк вирізняється за складом та структурою капіталу серед інших суб'єктів господарювання. Особливості формування капіталу комерційного банку порівняно з іншими типами суб'єктів господарювання наведено у табл. 1, при цьому критерієм класифікації капіталу на власний та залучений у статті слугують відносини власності, тобто приналежність довгострокових пасивів суб'єкту господарювання на правах власності.

Таблиця 1

Особливості формування структури капіталу комерційного банку
у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання*

Комерційна компанія		
<i>Власний капітал</i> Статутний капітал Емісійний дохід Додатковий капітал Нерозподілений прибуток Резервний фонд Інші фонди власних коштів	<i>Залучений капітал</i> Банківські кредити Облігації Власні векселі Фінансовий лізинг Інші позики	
Недержавний пенсійний фонд		
<i>Кошти, призначені для забезпечення статутної діяльності фонду</i> Сукупний вклад учасників Цільові внески вкладників Додатковий капітал Дохід фонду від використання / розміщення майна, призначеного для забезпечення статутної діяльності фонду Інші фонди власних коштів Благодійні внески та інші законні поступлення	<i>Кошти, призначені для виконання зобов'язань перед учасниками</i> Пенсійні резерви Пенсійні накопичення Дохід від розміщення пенсійний резервів Дохід від інвестування коштів пенсійних накопичень	<i>Залучений капітал</i> Банківські кредити Фінансовий лізинг Інші позики
Страхова компанія		
<i>Власний капітал</i> Статутний капітал Резервний капітал Додатковий капітал Нерозподілений прибуток Інші фонди власних коштів	<i>Залучений капітал</i> Страхові резерви Банківські кредити Фінансовий лізинг Інші позики	
Комерційний банк		
<i>Власний капітал</i> Статутний капітал Емісійний дохід Додатковий капітал Нерозподілений прибуток Резервні фонди Субординований борг Інші кошти, що належать до власного капіталу відповідно до чинного законодавства	<i>Залучений капітал</i> Залучені кошти фізичних осіб (вклади) Залучені кошти юридичних осіб (депозити) Кошти, залучені шляхом випуску власних боргових цінних паперів (облігацій, векселів, депозитних та ощадних сертифікатів) Міжбанківські кредити Кредити НБУ Фінансовий лізинг Інші позики	

* Складено автором на основі опрацювання [1].

Інвестиційна політика кожного з банків після формування певної структури капіталу має свої особливості. Для з'ясування особливостей інвестиційної політики українських банків у посткризовий період розвитку банківської системи скористаємося принципом кластерного аналізу. Окрім цього, у процесі формування та використання банківського капіталу виділимо такі типи інвестиційної політики банків за критерієм частки залученого та позиченого капіталу в загальній сукупності довгострокових пасивів банків:

- агресивну (ризиковану) – банк здійснює інвестиційні вкладення на основі капіталу, сформованого на 80% і більше за рахунок позичених та залучених коштів, чим істотно наражається на ризики ліквідності та інші фінансові ризики;
- помірковано-агресивну – банк здійснює кредитування та інвестиції із капіталу, сформованого за рахунок позичених та залучених коштів обсягом від 60 до 80%, відповідно рівень толерантності до ризиків є також високим;
- помірковану – банк має поміркований рівень толерантності до ризиків, оскільки у структурі коштів, з яких здійснюються інвестиційні операції, не менше 50% складає власний капітал;
- помірковано-консервативну – банк кредитні та інвестиційні операції здійснює переважно на основі використання власного капіталу, чим зменшує рівень ризику ліквідності та інших ризиків;
- консервативну – банк здійснює інвестиційні вкладення на основі капіталу, сформованого на 80% і більше за рахунок власних коштів, чим засвідчує низький рівень толерантності до ризиків.

Таким чином, що більша величина позиченого та залученого капіталу в структурі банківського капіталу, то ризикованішою є інвестиційна політика банків. Проведемо аналіз особливостей інвестиційної політики вітчизняних банків за період 2011-2012 рр. Для аналізу формування капіталу банків спочатку необхідно отримати достовірні і повні дані про їхню діяльність із сайту Національного банку України [2]. На першому етапі дослідження з'ясуємо особливості інвестиційної поведінки банків України у процесі формування банківського капіталу на основі використання кластерного аналізу за часткою залученого капіталу. Спочатку визначимо, яку частку в структурі капіталу українських банків займає залучений капітал, а після цього залежно від частки залученого капіталу у структурі банківського капіталу віднесемо окремі банки –представники до кожної з груп інвестиційної політики.

Щоб визначити, до якої з груп інвестиційної політики слід віднести кожний банк, скористаємося таким методом: якщо % (x) відповідає заданій умові (на рис. 1 у ромбі), то цей банк належить до груп політики, зображених у прямокутниках зліва, якщо ні, то йде перевірка на інші умови, допоки не буде присвоєно значення. Кожна цифра відповідає політиці, цифра 6 – банки з від'ємним капіталом. Після групування банків за типами інвестиційної політики можемо

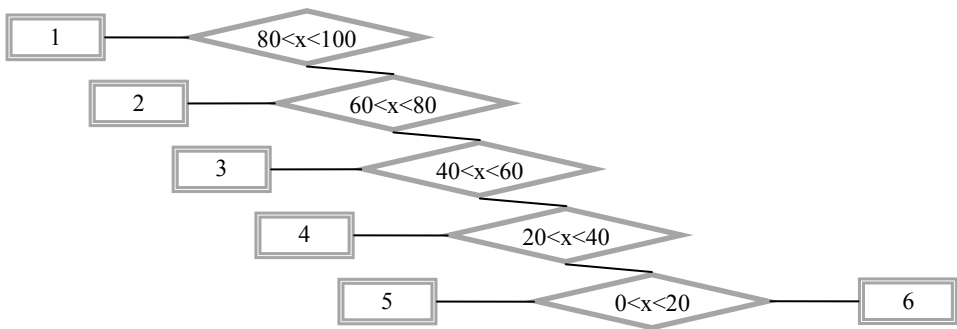

Рис. 1. Етапи присвоєння для банків типу інвестиційної політики за показниками діяльності (Складено автором)

Таблиця 2

Показники діяльності банків України за типами інвестиційної політики станом на 01.01.2012 р. *

Типи інвестиційної політики	Кількість банків	Частка у загальній сукупності, %	Активи		Власний капітал		Залучений капітал		ROE
			тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	
Агресивна (ризикована) політика	117	66,86	861727775	81,74	104795518	67,4	913623459	84,32	-9,33
Помірковано-агресивна політика	41	23,42	186675621	17,70	473866675	30,47	166440256	15,36	-1,34
Поміркована політика	7	4	1712268	0,16	879738	0,56	1049410	0,1	0,64
Помірковано-консервативна	6	3,43	2589420	0,25	1769705	1,13	988897	0,09	0,97
Консервативна політика	2	1,15	979575	0,09	847180	0,54	144645	0,01	0,95
Банки з від'ємним власним капіталом	2	1,14	587628	0,06	-191890	-0,1	1235655	0,12	274,3
Усього	175	100	1054272287	100	155486926	100	1083482322	100	

* Складено автором за даними розрахунків.

побачити, яка частка активів власного та залученого капіталу в абсолютному та відносному вираженнях.

Показники діяльності банків України за типами інвестиційної політики станом на 1.01.2012 р. представлено у табл. 2. Як можемо спостерігати із даних таблиці, лівова частка вітчизняних банків, а саме 117, здійснює агресивну або ризиковану інвестиційну політику за рахунок позичених та залучених коштів. При цьому спостерігається низький рівень показника прибутковості власного капіталу саме для банків з цієї групи – $-9,33\%$ (рис. 2). Помірковано-агресивну політику проводив 41 банк. Показник прибутковості власного капіталу для них становив $-1,34\%$, що суттєво нижче за попередню групу і свідчить про меншу ризикованість діяльності цієї групи банків.

Як видно з рис. 2, середньозважений показник прибутковості капіталу для банків, які проводять помірковану, помірковано-консервативну та консервативну політику, є значно вищим і набуває додатного значення в межах $0,64$ $0,95\%$ станом на 1.01.2012 р.

Таким чином дослідження показало, що єдиної політики, якої б дотримувалися банки при формуванні джерел фінансування своєї діяльності, немає. Крім того, було виявлено нерівномірність і самої структури довгострокових позикових пасивів комерційних банків. Види інвестиційної політики банків залежно від частки залученого капіталу представлено у табл. 3.

При цьому подальший аналіз показав, що структура залученого та позикового капіталу, в свою чергу, певною мірою пояснює значення окремих показників діяльності банків. Для цього згрупуємо банки в залежності від структури банківського капіталу у форматі депозити фізичних осіб/депозити юридичних осіб, крім банків / залучені кошти інших банків, в т.ч. міжбанківські кредити/інші зобов'язання. В даному розділі до уваги беруться зобов'язання банків. До групи «Інші зобов'язання», які беруть участь у формуванні капіталу, віднесено статті: «Боргові цінні папери, емітовані банком», «Інші залучені кошти», «Інші фінан-

Рис. 2. Середньозважений показник прибутковості власного капіталу по групах банків за типами інвестиційної політики (Складено автором за даними розрахунків)

Таблиця 3

Види інвестиційної політики банків України залежно від частки залученого капіталу, %*

Види інвестиційної політики	Частка залученого капіталу	Кількість банків	Банки-представники
Агресивна (ризикована) політика	80-100%	117	Приватбанк, ВТБ «Банк», Альфабанк, Банк «Надра», Дельта банк, ОТП Банк, Банк «Фінанси та кредит», Брокбізнесбанк, Укргазбанк, Дочірній банк Сбербанку Росії, Кредитпромбанк, ІНГ Банк Україна, Банк Форум, Банк «Південний», Ерстебанк, Укрексімбанк, Укрсцбанк, Райфайзенбанк Аваль та інші
Помірковано-агресивна політика	60-80%	41	ПУМБ, Укрсиббанк, Унікредитбанк, БТА Банк, Банк інвестицій та заощаджень, Ерде Банк, Акцент Банк, Авант Банк, Укргазпромбанк, Банк «Новий», Метабанк.
Поміркована політика	40-60%	7	Дойче Банк ДБУ, Банк Народний капітал, Грін Банк, Інтеркредитбанк, Укрбудінвестбанк, Банк Альянс,
Помірковано-консервативна	20-40%	6	Європейський банк раціональних фінансів, ТММ-Банк, Банк Велес, Банк «Даніель», Радабанк, Інтеркредитбанк
Консервативна політика	0-20%	2	Унікомбанк, Банк Восток

* Крім цього, в звітності НБУ є 2 банки з від'ємним власним капіталом, їх віднесли до окремої категорії «Банки з від'ємним капіталом». (Банк Столиця, Інпромбанк).
Складено за офіційними даними Національного банку України.

Таблиця 4

Поділ банків України за структурою залученого капіталу: «Боргові цінні папери, емітовані банком», «Інші залучені кошти», «Інші фінансові зобов'язання», «Інші зобов'язання», «Субординований борг», у %*

Частки поділу банків за структурою залученого капіталу: «Боргові цінні папери, емітовані банком», «Інші залучені кошти», «Інші фінансові зобов'язання», «Інші зобов'язання», «Субординований борг», у %						
100/0/0/0	50/0/0/50	25/0/75/0	25/0/25/50	0/25/50/25	0/25/0/75	33/33/0/33
75/25/0/0	50/25/25/0	25/0/0/75	25/25/0/50	0/25/25/50	0/0/25/75	0/33/33/33
75/0/25/0	50/25/0/25	25/50/25/0	0/50/50/0	0/75/25/0	0/100/0/0	33/0/33/33
75/0/0/25	50/0/25/25	25/50/0/25	0/50/0/50	0/75/0/25	0/0/100/0	33/33/33/0
50/50/0/0	25/25/25/25	25/25/50/0	0/0/50/50	0/25/75/0	0/0/0/100	
50/0/50/0	25/75/0/0	25/0/50/25	0/50/25/25	0/0/75/25	0/0/0/0	

* Складено за даними досліджень.

сові зобов'язання», «Інші зобов'язання», «Субординований борг». Таким чином, у нас виходить 39 груп банків за структурою капіталу показаною у табл. 4. Отже, сумою цих попередніх груп загалом є залучений банком капітал. Для визначення частки для кожного банку для кожної з 4 груп слід суму коштів кожної гру-

пи розділити на загальну суму залученого капіталу. Далі потрібно знайти вирішення, до якої з груп віднести структуру залученого капіталу окремого банку.

Для визначення групи, до якої слід віднести банк за структурою, спочатку показники його залучених коштів треба звести до величин: 0, 25, 33, 50, 75, 100. Скориставшись методом найменшого відхилення, визначаємо, до якого числа заокруглити реальне значення. Для цього від числа по модулю віднімаються послідовно числа 0,25, 50, 75, 100. Наприклад, число 87 : $87 - 0 = 87$; $87 - 25 = 62$; $87 - 50 = 37$; $87 - 75 = 12$; $87 - 100 = 13$. Найбільш наближеним до числа 87 є 75 (різниця 12). Тому заокруглюємо число 87 до 75. Якщо в структурі капіталу будуть три приблизно рівні числа, то даний банк належатиме до однієї з груп 33/33/33/0, 33/33/0/33, 33/0/33/33, 0/33/33/33, залежно від того, яка частина буде близькою до 0. Надалі із заокруглених обчислень формуються групи, описані вище. Результати поділу кількості банків за даними формування залученого і позиченого капіталу представлено на рис. 3.

Далі у кожній із виділених груп залежно від джерел позиченого і залученого капіталу розраховуємо середньозважений показник рентабельності власного капіталу. Таким чином, можемо побачити взаємозв'язок між структурою банківського капіталу та рентабельністю власного капіталу через ефект фінансового левериджу, а також показати середнє значення рентабельності капіталу у кожній з груп банків за типом інвестиційної політики (найризикованіша має мати найвищий рівень рентабельності капіталу по групі). Результати обчислень показника прибутковості власного капіталу у кожній групі банків представлено у діаграмі на рис. 4.

Як видно з діаграми, найвищий рівень показника прибутковості власного капіталу 104% зафіксованих у групі банків зі структурою залученого капіталу, в якій 25% складають депозити фізичних осіб/депозити юридичних осіб, крім банків 75% залучені кошти інших банків, в т.ч. міжбанківські кредити та 0%

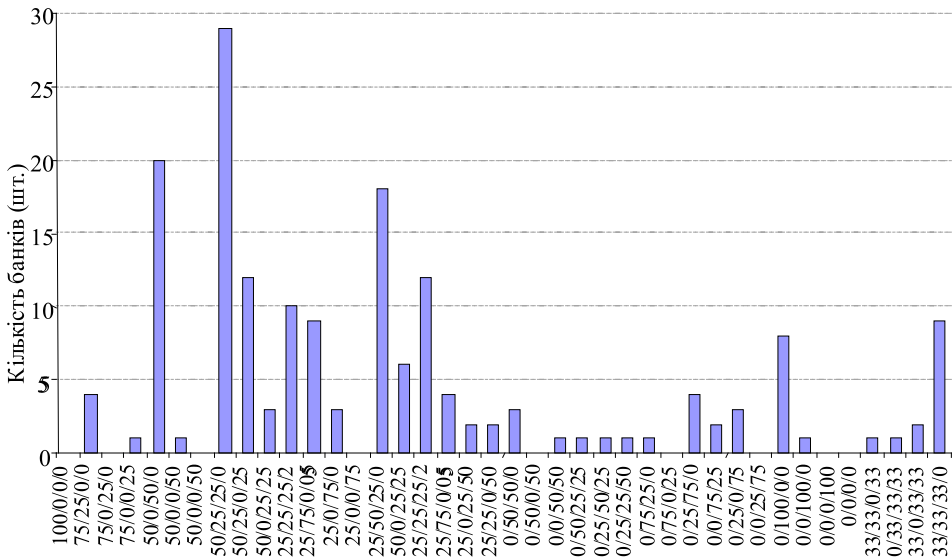

Рис. 3. Групування комерційних банків в залежності від структури капіталу у форматі: депозити фізичних осіб/депозити юридичних осіб, крім банків / залучені кошти інших банків, в т.ч. міжбанківські кредити/інші зобов'язання (Складено автором на основі проведених розрахунків)

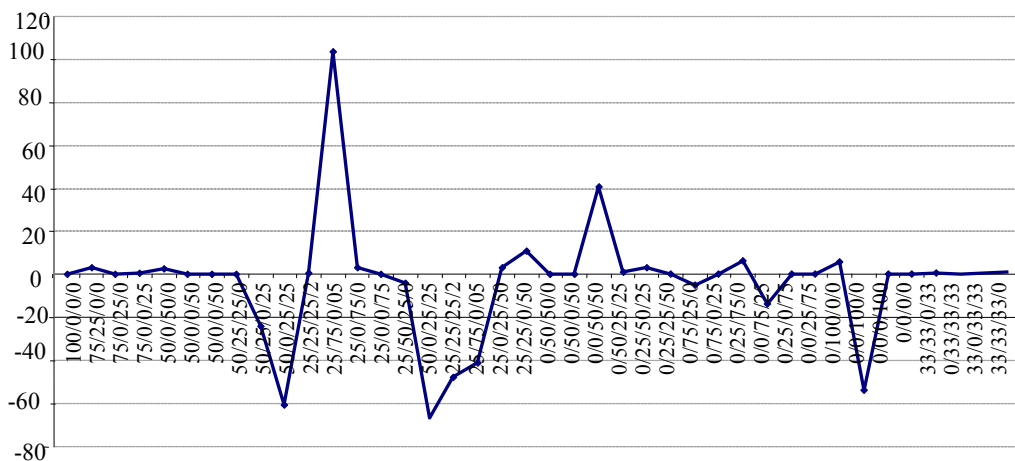

Рис. 4. Середньозважене значення показника рентабельності власного капіталу комерційних банків за групами в залежності від структури залученого капіталу (Складено автором на основі проведених розрахунків)

інші зобов'язання. Найнижчий рівень показника прибутковості власного капіталу (-67%) зафіксовано у групі банків, в якій джерело фінансування інвестиційної діяльності на 25% складають депозити фізичних осіб/депозити юридичних осіб, 50% – залучені кошти інших банків, в т.ч. міжбанківські кредити і 25% інші зобов'язання. Таким чином, від структури джерел фінансування інвестиційної діяльності банків значною мірою залежать результуючі показники фінансової діяльності банків, зокрема рентабельність власного капіталу.

Проведене дослідження дало змогу з'ясувати особливості інвестиційної політики банків у процесі формування банківського капіталу за економічної нестабільності. На основі використання кластерного аналізу виділено п'ять типів інвестиційної політики вітчизняних банків – агресивну (ризиковану), помірковано-агресивну, помірковану, помірковано-консервативну та консервативну залежно від структури позикового капіталу в загальній сукупності довгострокових пасивів. Доведено, що домінуюча частина банків України проводила агресивну інвестиційну політику, що негативно позначалося на показнику прибутковості капіталу в період посткризового розвитку банківської системи. Основними рекомендаціями щодо формування джерел інвестиційної політики банків України є:

- підвищення частки власного капіталу при формуванні сукупного обсягу власного капіталу банків;
- при формуванні залученого та позикового капіталу банків зважати на толерантність керівництва банків до рівня фінансових ризиків, а також враховувати не тільки показник адекватності власного капіталу до рівня ризиків, але й показник рентабельності власного капіталу банків;
- здійснювати пошук власного оптимального формату поділу джерел фінансування інвестиційної діяльності банків за схемою депозити фізичних осіб/депозити юридичних осіб, крім банків/залучені кошти інших банків, в тому числі міжбанківські кредити/інші зобов'язання.

Врахування зазначених рекомендацій дасть змогу оптимізувати величину та структуру банківського капіталу з урахуванням ефекту фінансового левериджу та покращити ефективність функціонування банків загалом.

Список використаних джерел

1. Зайганова Ю. В. Исследование понятия структуры капитала хозяйствующих субъектов / Ю. В. Зайганова // Сибирская финансовая школа (Аваль). – 2006. – №2. – С. 106-110.
2. Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.

Слобода Л. Я. Особенности инвестиционной политики банков Украины в посткризисный период.

Определены особенности инвестиционной политики банков Украины в процессе формирования банковского капитала в послекризисный период. На основании использования кластерного анализа выделено пять типов инвестиционной политики отечественных банков – рискованную, умеренно-рискованную, умеренную, умеренно-консервативную и консервативную зависимо от доли заемного капитала в структуре долгосрочных пассивов. Обосновано, что доминирующая часть банков Украины проводила агрессивную инвестиционную политику, что негативно повлияло на показатели эффективности собственного капитала в период посткризисного развития банков. Разработаны рекомендации по направлениям инвестиционной политики банков, направленные на модернизацию экономики страны.

Ключевые слова: банки, финансовый риск, инвестиционная политика, собственный капитал, привлеченный капитал, структура капитала, модернизация экономики.

Sloboda L. Ya. Peculiarities of Investment Policies of Ukrainian Banks in a Post-Crisis Period.

The peculiarities of investment policies of Ukrainian banks are defined in the process of forming of bank capital in terms of economic instability. On the basis of cluster analysis five types of investment policy of domestic banks depending on a share of loan capital in the structure of long-term liabilities are selected – aggressive (risky), soft-aggressive, moderate, moderately conservative and conservative. The fact that the dominant part of Ukrainian banks conducted an aggressive investment policy that negatively affected index of capital profitability in the period of post crises development of the banking system is proven. Recommendations in relation to directions of investment policy of Ukrainian banks directed at modernization of economy are made.

Key words: banks, financial risk, investment policy, property asset, attracted capital, capital structure, modernization of economy.

Надійшло 10.09.2012 р.